

Analyzing the Relationship between Social Demands and Social Progress

(A Study among Selected Rentier Countries in the Middle East)

Ehsan Rahmani Khalili *

Department of Sociology, Central Tehran
Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran.

Seyedeh Maliheh Hosseini

Department of Sociology, Central Tehran
Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran.

Ali Baghaee Sarabi

Department of Sociology, Central Tehran
Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran.

Introduction

Social progress is considered the ability of human societies to meet needs, achieve well-being, and use life opportunities for its members. This feature can be realized more effectively by activating proactive mechanisms, i.e. social demands. If demands are dispersed, there is a possibility of the spread of abnormalities in society and mutual destruction of society and the state, which results in a lack of progress in society. Social security is defined as one of the most important sociological mediators in accelerating or delaying social progress because, despite insecurity, the energy and power of government and society forces are spent on creating security in the country and are not paid attention to other issues, including progress and development. Meanwhile, in Iran and similar countries, where the government relies on foreign income, the connection between the two main pillars of civil society, i.e. the government and the people, is weaker, and the formulation of social demands and their pursuit is weaker, and generally, these demands remain unanswered and will cause dissatisfaction in society. Therefore, in this study, several countries with similar cultural and economic backgrounds to Iran were selected and sought to answer the following question: Does social demand affect social progress and security? Does security affect social progress? Does the existence of a security structure play a mediating role between social demand and social progress?

* Corresponding Author: ehsan5171@gmail.com

How to Cite: Rahmani Khalili, E; Hosseini, S. M; Baghaei Sarabi, A. (2024). Analyzing the relationship between social demands and social progress (A study among selected rentier countries in the Middle East), *Journal of Social Development and Welfare Planning*, 15(60), 421-460.

Literature Review

Completed social progress is the term development that has found new branches and dimensions over time and has become complete. This term is close to definitions such as post-development and social development, which have also been considered in theoretical literature. The variable of social demand has also been examined based on theories such as reflective demand and communicative action. Numerous research backgrounds have also been reviewed, of which a few examples are mentioned.

Mahmoudpour (2010) has examined the social progress index and its effect on innovation in his thesis. The results of the research indicate that increasing or improving social progress can also increase the innovation index of developing countries.

Beiranvand (2010) in his research entitled "Investigating and analyzing the strategies of people demanding from officials with the approach of improving people's lives" reached the result of a positive and meaningful relationship between them.

Rahnavard et al. (2017) found in their research that citizen demands and civil society pressure, as well as improving government capacity, are factors affecting accountability in policy networks. If accountability is achieved, consequences such as increasing the quality of the public policy-making process will result in enhanced social vitality and political excellence.

Materials and Methods

The current research was conducted quantitatively and with a secondary analysis method. The data of the dependent variable of social progress (with three dimensions of basic needs, foundations of well-being, and opportunities), the independent variable of social demand (with seven indicators), and the mediator variable of social security were collected from data extractable from the official websites of the Necessity of Social Progress Organization, the World Bank, Legatum, and the Fragile State from 2011 to 2020 for four countries: Iran, Saudi Arabia, Iraq, and the United Arab Emirates, all of which have common economic and religious characteristics. Despite the confirmation of the validity and reliability of the mentioned variables, in the present study, the Cronbach's alpha indices, convergent and divergent validity were confirmed again with the confirmatory factor analysis method. The data were analyzed with the structural equation modeling method in SPSS27 and Smart Pls3 software.

Conclusion

The results show that modeling social progress based on social demand with security mediation has a good fit and the social demand variable has an effect on social

security and social progress. In this way, with more participation of people in matters related to themselves in the form of social demand, the progress and development process in society increases. Furthermore, the effect of the security variable in the model was confirmed as a partial mediator. Therefore, in order to achieve social progress, special attention should be paid to the role and importance of the two variables of social demand and security in the policy-making and development programs.

Keywords: Social Progress, Social Demand, Security Structure, Oil Countries

واکاوی ارتباط مطالبه‌گری اجتماعی با پیشرفت اجتماعی

(مطالعه‌ای در میان کشورهای رانتی منتخب در خاورمیانه)

گروه جامعه‌شناسی، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

احسان رحمانی خلیلی *

گروه جامعه‌شناسی، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

سیده ملیحه حسینی

گروه جامعه‌شناسی، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

علی بقائی سرابی

چکیده

پیشرفت اجتماعی، توانایی جوامع انسانی برای برطرف کردن نیازها، دستیابی به رفاه و استفاده اعضای آن از فرصت‌های زندگی قلمداد می‌شود. این ویژگی با فعال شدن سازوکارهای کنشگرانه، یعنی مطالبه‌گری اجتماعی قابل تحقق است. در صورت پراکندگی مطالبه‌گری، با احتمال شیوع ناهنجاری و تخریب متقابل جامعه و دولت همراه خواهد شد. امنیت اجتماعی، یکی از مهم‌ترین میانجی‌های جامعه‌شناختی در تسریع یا تعویق پیشرفت اجتماعی تعریف می‌شود. هدف پژوهش حاضر بررسی تجربی ارتباط مستقیم و غیرمستقیم مطالبه‌گری اجتماعی با پیشرفت اجتماعی از طریق امنیت اجتماعی بر اساس نظریاتی مانند توسعه اجتماعی، مطالبه‌گری تأملی و کنش ارتباطی می‌باشد. پژوهش حاضر کمی و با روش تحلیل ثانویه انجام شده است. داده‌های متغیر وابسته پیشرفت اجتماعی (با سه بعد نیازهای اساسی، بنیادهای رفاه و فرصت‌ها)، متغیر مستقل مطالبه‌گری اجتماعی (با هفت شاخص) و متغیر میانجی امنیت اجتماعی از داده‌های قابل استخراج از تارنماهای رسمی سازمان ضرورت پیشرفت اجتماعی، بانک جهانی، لگاتوم و دولت شکننده از سال ۲۰۱۱ تا ۲۰۲۰ برای چهار کشور ایران، عربستان، عراق و امارات متحده عربی که همگی دارای ویژگی‌های مشترک اقتصادی و دینی هستند، گردآوری شده است. علی‌رغم تأیید روایی و پایایی متغیرهای ذکر شده، در تحقیق حاضر مجدداً با روش تحلیل عامل تأییدی شاخص‌های آلفای کرونباخ، روایی همگرا و واگرا تأیید شده است. داده‌ها با روش مدل‌یابی معادلات ساختاری در نرم‌افزارهای SPSS27 و Smart PIs3 تحلیل شدند. نتایج نشان می‌دهد که مدل‌یابی پیشرفت اجتماعی بر اساس مطالبه‌گری اجتماعی با میانجی‌گری امنیت برازش مناسبی داشته است و متغیر مطالبه‌گری اجتماعی بر امنیت اجتماعی و پیشرفت اجتماعی تأثیر دارد به طوری که تأثیر متغیر امنیت نیز در مدل، به صورت میانجی جزئی تأیید شد.

واژه‌های کلیدی: پیشرفت اجتماعی، مطالبه‌گری اجتماعی، امنیت اجتماعی، کشورهای نفتی

مقدمه

امروزه مفهوم «توسعه» تنها به بعد اقتصادی توجه ندارد و یک مفهوم چندبعدی قلمداد می‌شود. به عنوان نمونه، از دیدگاه مایکل گرین^۱ سنجش پیشرفت کشورها با اتکا صرف به «رشد اقتصادی» از نظر «سطوح تولید ناخالص داخلی» می‌تواند گمراه‌کننده باشد چون کشورهایی با رشد اقتصادی «یکسان» می‌توانند از سطوح بسیار متفاوتی از «پیشرفت اجتماعی» برخوردار باشند (طزری و همکاران، ۲۰۱۵). به نقل از رضایی روشن و همکاران، (۱۳۹۸: ۱۷). از حیث نتایج و دستاوردها نیز پرداختن به مفهوم پیشرفت صرفاً در بعد «مادی»، باعث غفلت از بعد «معنوی» انسان می‌گردد که این امر موجبات پوچی و ازخودبیگانگی برای بشر را فراهم خواهد کرد. جامعه‌شناسانی چون مارکس، وبر و دورکیم در نقد چنین پیشرفت تک‌بعدی مادی‌گرایانه، به مفاهیمی چون ازخودبیگانگی، قفس آهنین و ناهنجاری اشاره کرده‌اند.

یکی از سازه‌های مفهومی که درصدد سنجش ابعاد و جنبه‌های چندبعدی توسعه می‌باشد، سازه مفهومی «پیشرفت اجتماعی»^۲ است. سازمان ضرورت پیشرفت اجتماعی F8F8^۳ که یک سازمان جهانی غیرانتفاعی در واشنگتن است «شاخص پیشرفت اجتماعی» را جهت بهبود سیاست‌گذاری در حوزه‌های سلامت زیست‌محیطی و سلامت اجتماعی محاسبه می‌کند. این شاخص، پیشرفت اجتماعی را در سه محور «ظرفیت جامعه برای رفع نیازهای اولیه شهروندان» و همین‌طور «ایجاد شرایطی که پایداری زندگی شهروندان و اجتماعات تضمین شود» و «همه افراد فرصت تحقق بخشیدن به ظرفیت‌ها و پتانسیل‌هایشان داشته باشد»، تعریف می‌نماید (درخشان و همکاران، ۱۴۰۰: ۱۸۳). به سخن دیگر، پیشرفت اجتماعی افزایش توانایی جوامع انسانی برای مواجهه با پیچیدگی‌های محیطی و برطرف کردن نیازها و مطالباتشان است که باعث بقای جوامع می‌شود. این شاخص از سال ۲۰۱۱ در بین ۱۶۳ کشور سنجیده و توسط این سازمان منتشر شده است.

-
1. Michael Green
 2. Social progress
 3. The social progress imperative

این شاخص دارای سه بعد «نیازهای انسانی»، «فرصت‌ها» و «بنیادهای رفاه» و همچنین دارای ۱۲ زیرشاخص می‌باشد. کشور ایران در سال ۲۰۲۰ نمره ۶۷/۴۹ را کسب کرده است و در رتبه ۹۳ کشورها قرار گرفته است. بیش‌ترین فاصله ایران، با کشور نروژ که دارای بهترین رتبه می‌باشد در بعد فرصت‌ها است. در فرایند زمانی، کشور ایران از این نظر از سال ۲۰۱۱ تا سال ۲۰۲۰ روند «رو به رشدی» داشته است. نمره ایران، در بعد نیازهای اساسی قابل قبول و در بعد رفاهی، عملکرد متوسط و در بعد فرصت‌ها، عملکردی ضعیف داشته است. عملکرد ایران در این متغیر اندکی کمتر از میانگین عملکرد جهانی است اما فاصله زیادی با عملکرد بهترین کشورها دارد. همچنین از میانگین کشورهای اقتصاد نوظهور بریکس (برزیل، روسیه، هند، چین و آفریقای جنوبی) رتبه پایین‌تری دارد.

جایگاه هر کشوری در میان سایر کشورهای جهان تابع منظومه عوامل اجتماعی، سیاسی، اقتصادی و فرهنگی مختلف است. از دیدگاه جامعه‌شناختی، وقوع یا تسریع در وقوع پیشرفت اجتماعی با رخداد هم‌زمان منظومه‌ای از تغییرات «از پایین به بالا»، «مردم محور»، «مشارکتی» میان جامعه، دولت و سازمان‌های مردم نهاد بیشتر محتمل است تا از طریق رخداد منظومه‌ای «از بالا به پایین»، «دولت‌محور» و «آمرانه». یکی از مهم‌ترین عوامل حاضر در منظومه اولی، که از «پارادایم کنش» قابل استخراج است، «مطالبه‌گری اجتماعی» به مثابه کنشی فعالانه از سوی شهروندان یک جامعه برای به حرکت درآوردن دولت‌ها به سوی پیشرفت اجتماعی، محسوب می‌شود. اگر نیازها به دغدغه‌ای اجتماعی تبدیل شوند و رنگ مطالبه به خود بگیرند و افراد جامعه برای رسیدن به مطالباتشان با یکدیگر هماهنگ‌تر عمل کنند موفق‌تر هستند.

انسان به عنوان موجودی اجتماعی که در جامعه‌ای متشکل از افراد و نهادهای مختلف زندگی می‌کند، دارای وظایف و حقوق اجتماعی و شهروندی بسیاری است. یکی از راه‌های دستیابی به خواسته‌ها و حقوق محقق نشده، بیان و پیگیری آن‌ها در قالب مطالبه‌گری اجتماعی است. مطالبه‌گری اجتماعی راهی است برای تحقق حقوق شهروندی انسان ساکن در اجتماع و کمک به گسترش عدالت و ایجاد بسترهای مناسب، برای داشتن زندگی بهتر و

جامعه‌ای آرمانی. چرا که بر اساس روایات و آموزه‌ها و مبانی دینی، انسان در برابر سرنوشت خود و هم نوع خود و بهبود شرایط زندگی، مسئول است (طلسچی یکتا، ۱۴۰۱: ۲).

آلن تورن^۱ معتقد است جامعه‌شناسی اساساً دانش بررسی مطالبات اجتماعی است. در جوامع امروزی جریان آزاد رسانه و اطلاعات، باعث تعامل بیشتر بین جوامع شده است که این موضوع باعث ایجاد مطالبات جدیدی شده است که در بسیاری مواقع با امکانات و توانایی‌های موجود در مدیریت کلان سیاسی یک کشور در حال توسعه همخوانی ندارد. البته نباید مطالبه‌گری اجتماعی را با رفتارهای هنجارشکنانه و خشونت‌آمیز اعتراضی و دشمنی اشتباه گرفت. بلکه این روش احقاق حقوق، راهی هوشمندانه و منطقی در سایه گفتگو و انتقاد و ارائه پیشنهادهای سودمند برای اصلاح قوانین و حل مسائل در حوزه‌های مختلف است.

با ورود جامعه مدنی به عرصه تصمیم‌گیری و سیاست‌گذاری، جریان اداره کشور از یک نظام اقتدارگرا و آمرانه به فرایندی مردم‌سالار و مشارکتی تبدیل خواهد شد. در شرایطی که ثبات و امنیت اجتماعی و ساختارهای امنیتی در جامعه‌ای حاکم نباشد، زندگی افراد را با مشکلاتی مواجه می‌کند؛ به طوری که برنامه‌ریزی برای زندگی، کار و تلاش مؤثر و تولید و امید به آینده را خدشه‌دار می‌کند و بجای آن نگرش‌های دنیا گریزانه و فردگرایی ظهور پیدا می‌کند که در آن افراد به دنبال منافع فردی و حفظ حوزه خصوصی هستند و توجه به مصالح جمعی و عمومی و پیگیری آن در میان آنان مطرح نیست. دستیابی به توسعه پایدار و کاهش رفع مشکلات و مخاطرات نیازمند مشارکت همه اقشار جامعه و حضور آن‌ها در تصمیم‌گیری‌ها است (حسینی، ۱۳۸۴: ۸۶).

در این رابطه، که در آن کم و کیف مطالبه‌گری اجتماعی به مثابه رویکردی از پایین به بالا، مردم‌محور و مشارکتی مستعد نقش‌آفرینی «مستقیم» در تعیین کم و کیف پیشرفت اجتماعی است عوامل دیگری قابلیت نقش‌آفرینی به مثابه کاتالیزور یا میانجی دارند. در ادبیات جامعه‌شناختی، «امنیت اجتماعی» قابلیت تسریع یا تعویق در انتقال اثرات مطالبه‌گری

در پیشرفت اجتماعی را دارد (Von Hauuff, 2005: 22). امنیت اجتماعی در داخل کشور از محورهای اصلی برای حرکت به سوی پیشرفت و توسعه می‌باشد چراکه با وجود ناامنی، انرژی و توان نیروهای دولتی صرف ایجاد امنیت در کشور می‌شود و از توجه به مسائل دیگر اعم از پیشرفت و توسعه بازمی‌ماند؛ که این موضوع را می‌توان در کشورهایی مانند عراق و افغانستان نظاره‌گر بود.

هر سه مفهوم فوق مشمول یک منظومه علی به حساب می‌آیند و از این جهت انتظار می‌رود ارتباط آنها در برخی از کشورهای جهان که از زمینه‌ها و شالوده‌های نسبتاً مشترکی برخوردار هستند مشابه باشد. در این پژوهش تلاش می‌شود به‌طور تجربی به آزمون ارتباط مستقیم و غیرمستقیم مطالبه‌گری اجتماعی با پیشرفت اجتماعی در کشورهای ملقب به کشورهای برخوردار دولت‌های رانتیر پرداخته شود. به رغم وجود رویکردهای متفاوت در مورد مفهوم دولت رانتی (نگاه کنید به: شکرچی، ۱۳۹۶: ۱۰۲-۱۰۰)، منظور ما از دولت‌های رانتی $F13F13$ آن دسته از کشورهایی هستند که دولت‌های حاکم در آنها حسب معیارهای چندگانه از جامعه‌ای که در آن حکمرانی می‌کنند «استقلال» نسبتاً کاملی پیدا کرده‌اند.

حسب معیار «درآمد یا عایدی دولت»، این دسته از دولت‌ها به جای اتکا حداکثری به اخذ مالیات از محل فعالیت‌های مولد بخش‌های اقتصادی داخل کشور، به کسب منابع پولی از محل فروش منابع داخلی به خارج از کشور مشغول هستند و از این نظر «استقلال» نسبتاً کاملی از جامعه خود پیدا می‌کنند. در این شرایط، مطالبه‌گری اجتماعی و امنیت اجتماعی، هر دو، مستعد نقش‌آفرینی در پیشرفت یا پسرفت اجتماعی نخواهند بود. در خصوص تعیین عدد یا نسبت مشخصی برای تعیین مرز اتکا به عایدی دولت مستقر از محل رانت خارجی در برابر مالیات، نظر واحدی وجود ندارد و اگرچه همانند هر معیار مقسم دیگری جنبه قراردادی دارد اما به شواهد تجربی مشخصی مستند است.

برای نمونه ببلای و لوجیانی^۱ در اثر مشهور خود با عنوان دولت رانتیر با مقایسه کشورهای «نروژ» (به عنوان نمونه‌ای از دولتی متکی به جامعه از نظر وابستگی به کسب عایدی از محل منابع تمام ناپذیر نظیر مالیات‌گیری از مردم) با دو کشور «عربستان سعودی» و «کویت» (به عنوان دو نمونه از دولت‌های مستقل از جامعه از نظر وابستگی به کسب عایدی از محل فروش منابع پایان‌پذیر به کشورهای خارج) به این نتیجه می‌رسد که نسبت وابستگی این دو دسته از کشورها به منابع رانتی به ترتیب ۱۶، ۶۷ و ۷۰ درصد است. بدین ترتیب اختلاف بین کشورهای غیررانتیر و رانتیر از این نظر حدود ۵۰ درصد می‌باشد (Beblawi & Luciani, 1987: 30).

همین عدد توسط کاردین^۲ نیز به شکل دیگری مورد تأیید قرار می‌گیرد به این صورت که کشورهای دارای دولت رانتی بیش از ۵۰ درصد عایدی خود را از محل منابع پایان‌پذیر به خارج از کشور حصول می‌کنند و بدین ترتیب وابستگی آنها بیشتر به خارج است تا داخل کشور. در برخی دیگر از آثار هر دولتی که ۴۲ درصد یا بیشتر از کل درآمد خود را از راه خارجی - حاصل از صدور یک یا چند ماده خام - به‌دست آورد، دولت رانتیر لقب می‌گیرد (رحیمی، ۱۳۹۲: ۹) و هیچ ارتباطی با فرایندهای تولیدی در اقتصاد داخلی کشور ندارد، اکثریت جامعه دریافت‌کننده و تعدادی نیز توزیع‌کننده رانت هستند.

دولت رانتیر اصلی‌ترین دریافت‌کننده و در نتیجه هزینه‌کننده درآمدهای ناشی از رانت است (Beblawi & Luciani, 1987: 12). کشورهای نفتی عرب به رانت خارجی وابسته هستند. درآمدهای نفتی بیش از ۹۰ درصد درآمدهای بودجه، ۹۵ درصد یا بیشتر از صادرات را تشکیل می‌دهد (Beblawi, 1987: 5).

در چنین دولت‌های نسبت به دولت‌های دیگر به علت احساس بی‌نیازی دولت به ملت و این شکاف ایجادشده، جامعه مدنی ضعیف عمل می‌کند، شهروندی فعال رفته‌رفته رنگ می‌بازد و بی‌تفاوتی اجتماعی به سراغ جامعه می‌آید. مطالبات و خواسته‌های قشرهای مختلف

1. Beblawi, Hazem and Luciani, Giacomo
2. Cardin, Philippe

جامعه به کانال‌های نادرست هدایت و دچار سیاست‌زدگی‌های جناحی و فراجناحی می‌شوند و باعث هرج و مرج و آشوب در جامعه می‌شوند و نهایتاً مطالبات اجتماعی و به حق افراد جامعه بدون پاسخ باقی خواهد ماند. غفلتی که نتیجه آن گسترش آسیب‌های اجتماعی، افزایش جرائم، کاهش سرمایه اجتماعی، کاهش اعتماد اجتماعی، ضعف مشارکت واقعی اجتماعی، نهادینه نشدن مسئولیت اجتماعی، پایین بودن شاخص‌های نشاط اجتماعی در جامعه، بوجود آمدن آشوب و هرج و مرج، ایجاد ناامنی در داخل کشور، امنیتی شدن فضای جامعه، ایجاد فضای چند قطبی و چنددستگی در جامعه و افزایش مداخلات خارجی است؛ که تمامی این موارد به بازماندن از توسعه و پیشرفت منجر می‌شود.

از این رو در این پژوهش چون ایران یک کشور رانتیر و با فرهنگ اسلامی باشد و با بعضی زیرشاخص‌های پیشرفت اجتماعی مانند همجنس‌گرایان در بعد فرصت‌ها همخوانی ندارد کشورهای رانتیر و مسلمان انتخاب شده‌اند. در این میان سه کشور نفتی و اسلامی، عربستان، عراق و امارات متحده که در زمره ۱۰ کشور اول از نظر ذخایر نفتی هستند انتخاب شده‌اند. سالانه به طور میانگین چیزی حدود ۳۰ درصد از تولید ناخالص داخلی ایران، عربستان ۳۳ درصد، عراق ۲۹ درصد و امارات ۲۴ درصد از تولید ناخالص خود را صرف انباشت سرمایه کرده‌اند و تقریباً نزدیک به یکدیگر می‌باشند؛ اما شتاب اقتصادی بین این سه کشور برابر نبوده است. بنابراین این سه کشور همراه ایران انتخاب شده‌اند تا وضعیت متغیرهای پیشرفت اجتماعی، مطالبه‌گری اجتماعی و امنیت اجتماعی در آن‌ها بررسی و مقایسه گردد.

بر این اساس پژوهش حاضر به دنبال پاسخ به این سؤال می‌باشد که: آیا مطالبه‌گری اجتماعی بر پیشرفت اجتماعی و امنیت اجتماعی تأثیرگذار است؟ آیا امنیت بر پیشرفت اجتماعی تأثیرگذار است؟ آیا امنیت اجتماعی نقش میانجی بین مطالبه‌گری اجتماعی و پیشرفت اجتماعی دارد؟

چارچوب مفهومی

پیشرفت اجتماعی تکمیل شده عبارت، توسعه می‌باشد که به‌مرور زمان شاخه‌ها و ابعاد جدید پیدا کرد و کامل شد. واژه توسعه و پیشرفت نزدیک به یکدیگر هستند و گاهی بجای هم در ادبیات استفاده می‌شوند؛ اما توسعه، پیشرفت نیست. نظریه‌پردازانی مانند آمارتیا سن (۱۹۹۹)، لیپست، اینگلهارت و ولزل (۱۳۸۹)، هانتینگتون و نلسون (۱۹۷۶) و رنانی (۱۳۹۳) در مورد طبقه‌بندی توسعه به بخش‌های مختلف مانند اقتصادی و مادی و فکری و فرهنگی نظریاتی را مطرح نموده‌اند. درواقع سن هدف نهایی توسعه را افزایش قابلیت‌های انسانی که به‌عنوان افزایش آزادی فرد از نظر انتخاب کارکردها تعریف شده است، می‌داند. پیشرفت به مفهوم ترقی و رشد همه‌جانبه کیفی جهت رسیدن به جامعه مطلوب و موردنظر است که توأم با معنویت متکی بر فرهنگ، توسعه یافته است (اجاقی و فیروزآبادی، ۱۳۹۹: ۷۱).

واژه پیشرفت اجتماعی نزدیک به تعاریفی مانند پساتوسعه و توسعه اجتماعی می‌باشد. در پارادایم پساتوسعه، توسعه انسان و کیفیات زیستی او (ارزش‌های فرا مادی و خود اظهاری) حمایت می‌شود و نقش ارزش‌ها و هنجارهای فرهنگی، سیاسی، اجتماعی و در یک کلام شرایط زمانی و مکانی در آن مؤثر است اما واژه توسعه اجتماعی نزدیکی بیشتری به پیشرفت اجتماعی دارد زیرا علاوه بر قسمت‌های مادی به نیازهای روحی افراد نیز توجه شده است. دیارتمان توسعه اجتماعی بانک جهانی در سال ۲۰۰۱، توسعه اجتماعی را ترکیب سه مفهوم توانمندسازی (برخورداری از حق انتخاب فردی)، پوشش همگانی (تأکید نهادها و سیاست‌ها بر نیازهای افراد فقیر جامعه و توجه به آن‌ها) و امنیت (ارتقای ثبات اجتماعی و امنیت انسانی) تعریف کرده است.

استس^۱ توسعه اجتماعی را یک حوزه میان‌رشته‌ای و میان بخشی در جستجوی بهزیستی مادی و اجتماعی مردم در سطوح مختلف جامعه تعریف می‌نماید؛ که یعنی ابتدا باید تأمین

رضایت مردم در سطح حداقل نیازهای اساسی و دوم، افزایش سطح آزادی که با رشته انتخاب‌هایی که مردم می‌توانند داشته باشند، صورت گیرد.

افزایش پیشرفت اجتماعی باعث افزایش کیفیت زندگی در جامعه خواهد شد همان‌طور که از تحقیقات محمدپور (۱۳۹۹) به دست آمد افزایش و یا بهبود پیشرفت اجتماعی می‌تواند شاخص نوآوری کشورهای در حال توسعه را نیز افزایش دهد. همچنین رضایی روشن و همکاران (۱۳۹۸) در پژوهش خود به این نتایج دست یافتند که شاخص پیشرفت اجتماعی تأثیر افزایشی و معنادار بر تولید ناخالص داخلی سرانه در کشورها دارد. آساندلولی و همکاران^۱ (۲۰۱۶) با مدل‌سازی رشد اقتصادی بر اساس پیشرفت اجتماعی و آزادی اقتصادی نیز به این نتیجه دست یافتند بین میانگین ناخالص داخلی سرانه کشورها و پیشرفت اجتماعی رابطه معناداری وجود دارد.

طبق شاخص پیشرفت اجتماعی، کشور ایران وضعیت مطلوبی در این متغیر، مخصوصاً در بعد فرصت‌ها که بیشتر به زیرشاخص‌های آزادی بیان، حقوق سیاسی، دسترسی به عدالت و... می‌پردازد، ندارد. همان‌طور که از تحقیق حسینی و رحمانی (۱۴۰۱) در مقایسه تطبیقی پیشرفت اجتماعی ایران و مالزی این نتایج حاصل شد که تفاوت معناداری بین پیشرفت اجتماعی و ابعاد و زیرشاخص‌های آن در ایران و مالزی وجود دارد و نقاط ضعف ایران در بخش‌های توجه به اقلیت‌ها (مذاهب، قومیت‌ها، زنان)، سیستم آب‌رسانی و دسترسی به دانش اولیه و دسترسی به اطلاعات و ارتباطات مانند اینترنت و حاکمیت آنلاین بوده است. به نظر استس، اهداف پیشرفت اجتماعی از طریق مشارکت مردم در تعیین اهداف و نتایج توسعه به دست می‌آیند (فیروزآبادی و همکاران، ۱۳۸۹: ۱۶).

در واقع پیشرفت اجتماعی همان پاسخگویی به نیازها و مطالبات جامعه است و نقش مشارکت مردم و مطالبه‌گری آن‌ها روشن و واضح است. بیرانوند (۱۳۹۹) در تحقیق خود به این نتیجه دست یافت که بین مطالبه‌گری مردم از مسئولین و بهبود زندگی مردم رابطه مثبت و معناداری وجود دارد. سیف‌قلی (۱۳۹۸) نیز به این نتیجه دست یافت که بین مطالبه‌گری

1. Asandului &etc

اجتماعی و عملکرد مدیران و مشارکت‌جویی اجتماعی شهروندان رابطه معناداری وجود دارد. رهنورد و همکاران (۱۳۹۶) به این نتایج رسیدند که مطالبه‌گری شهروندان، فشار جامعه مدنی و ارتقای ظرفیت دولت، بر پاسخگویی خط‌مشی کشور تأثیر دارد که این پاسخگویی باعث تقویت نشاط اجتماعی و تعالی سیاسی خواهد شد. اکبریان و فتحی (۱۳۹۱) به رابطه بین مشارکت مردمی و توسعه اجتماعی پرداختند و دریافتند که با ظرفیت‌سازی و فراهم آوری ملزومات توسعه و بهره‌گیری از مشارکت فعال قومیت‌ها می‌توان به توسعه اجتماعی فراگیر و متوازن دست یافت.

با توجه به رابطه مستقیم و اثربخش مشارکت مردمی و مطالبه‌گری اجتماعی بر توسعه و پیشرفت، به علت مهیا نبودن زمینه‌های مطالبه‌گری، این امر عمدتاً به ناهنجاری، اعتراض و آشوب تبدیل می‌شود. برای بررسی زمینه‌های مطالبه‌گری و شرایط تأثیرگذار بر آن باید این متغیر، به دقت مورد بررسی قرار بگیرد. واژه مطالبه در لغت به معنای طلب کردن و خواستن چیزی یا حقی از کسی است، زمانی که یک نیاز از حوزه دغدغه فردی خارج و تبدیل به خواسته یک گروه شود، این عمومیت و پشتوانه‌ای که مطالبه از سوی جمع پیدا می‌کند، به آن اعتبار می‌بخشد (علاسوند، ۱۳۸۷: ۳). مطالبه‌گری اجتماعی مطالباتی است که با وسعت یافتن و تراکم بحران‌ها و فرصت‌های جامعه مدرن ایجاد می‌شوند و نشانه شکاف‌های جدید جامعه و واکنش‌های متناظر به آن هستند. مطالبه‌گری اجتماعی با فرصت‌ها و بحران‌های جامعه ارتباط دارند (هزارجریبی و امانیان، ۱۳۹۰: ۶). این سؤال پیش می‌آید که چه نوع مطالباتی به نتیجه خواهند رسید.

اوبرگ و اوبا^۱ (۲۰۱۴) که در حوزه‌هایی مانند جامعه مدنی، مشارکت شهروندان، جنبش‌های اجتماعی و پیامدهای اعتراض فعالیت می‌کنند، مطالبه‌گری سیاسی را اقدامی می‌دانند که شامل بیان صریح و شفاف عقاید، استدلال آوری و تعامل سازنده است. آن‌ها مطالبه‌گری را مانند یک طیف در نظر گرفته و در دو سر این طیف قائل به دو نوع از مطالبه

هستند که یکی به صورت افراطی، تنها یک فریاد اعتراض^۱ است و با لحنی تند ابراز می‌شود و هیچ استدلال و برهانی برای موقعیت خود ارائه نمی‌دهد؛ به گونه‌ای که گوینده یا نویسنده محتوای مطالبه، قصد جدی برای شرکت در تعامل با دیگران ندارد؛ اما دیگری مطالبه‌ای تأملی است که بهترین نوع مطالبه است و در آن بیان دقیق و شفاف دیدگاه با کمی پژوهش، ارجاع به دانش تخصصی، ارائه استدلال و دعوت به بحث و گفت‌وگو پیرامون حل مسئله همراه است (Oberg & Uba 2014: 414).

کراکس ویزنر^۲ (۲۰۱۳) مطالبه‌گری را رفتار فعالانه و پیگیرانه می‌داند که در آن، یک شهروند، تلاش می‌کند تا از راه‌های مختلف با مقامات رسمی یا اداری که دارای صلاحیت اجرایی برای تخصیص و توزیع کالا و خدمات عمومی هستند، به منظور انتقال درخواست، ارتباط برقرار کند (Wisner, 2013: 22). او معتقد است، مطالبه‌گری علاوه بر جنبش مادی، ایجاد و یا بهبود دسترسی به کالا و خدمات، شهروندان تمرین می‌کنند تا بر سر حقوق مدنی، اجتماعی و سیاسی خود با دولت مذاکره کنند. در این معنا، می‌توان مطالبه‌گری را مجموعه‌ای از اعمال به منظور برخورداری از حق آزادی، مشارکت در اعمال قدرت و همچنین تأمین رفاه اقتصادی و سلامت دانست (Wisner, 2018: 8).

زیوی^۳ (۲۰۱۲) مطالبه‌گری را در ارتباط با حقوق، دموکراسی و مبتنی بر نظریه کنش گفتار تبیین^۴ می‌کند. در نظر وی مطالبه‌گری، عملی انشایی است که می‌توان از طریق آن، دموکراسی را شکل داده و یا شکل آن را تغییر دهیم (زیوی، ۲۰۱۲، به نقل از نقره‌ای، ۱۳۹۸). تنهایی (۱۳۹۷) مطالبه‌گری را تفسیر مشترک مردم می‌داند و نه القا یا علاقه شخصی جامعه‌شناس. وی مطالبه را از سنخ جنبش یا شورش جدا می‌کند و آن را گونه‌ای از کنش اجتماعی گروه‌های اجتماعی می‌داند که به دنبال حقوق و منافع خود هستند. زمانی که در اثر تضاد منافع گروه‌ها و افراد در جامعه (وضع موجود)، آن‌ها به تفسیر مشترکی از کنش اجتماعی در قالب طرح درخواست جمعی از دولت برسند، مطالبه‌گری شکل می‌گیرد.

1. outcry
2. Kruks-Wisner
3. Zivi
4. speech act theory

بنابراین طبق نظریات مطرح‌شده مطالبه‌گری یک اقدام مشارکتی، گفتار تأملی و کنش اجتماعی بین شهروندان تعریف‌شده است. برای اینکه این گفتار تأملی و بحث و تبادل نظر بین شهروندان صورت بگیرد نیاز به شرایط و زمینه‌هایی است تا این گفتمان تأملی صورت بگیرد همچنین شرایطی وجود دارد که باعث شکل‌گیری مطالبات و نیازها بین شهروندان می‌شود. عواملی مانند احساس نابرابری و تبعیض در مسائل اقتصادی و اجتماعی می‌تواند باعث بروز مطالبه‌گری در جامعه شود. جلالوند (۱۳۹۵) در تحقیق خود به این نتیجه رسید که افزایش احساس تبعیض، احساس نابرابری و احساس ستمگری، میزان مطالبات اجتماعی زنان را افزایش می‌دهد. باغدار دلگشا (۱۳۹۴) نیز در تحقیق خود به این نتیجه دست یافت که زنان در دوره مشروطه، به وسیله عریضه‌نویسی به حق تحصیل و احساس برابری اجتماعی دست یافتند.

آگاهی از حقوق سبب می‌گردد افراد در روابط خصوصی و اجتماعی، حقوق خود را بشناسند و با رعایت حقوق دیگران و قوانین و مقررات حاکم بر جامعه به‌جای زورگویی و ایجاد مزاحمت برای دیگران نه تنها حقوق حقه خود را حفظ کنند بلکه از قربانی شدن خویش نیز در برابر زور و ظلم و ستم دیگران جلوگیری کنند. حاکمیت قانون در جامعه‌ای ظهور پیدا می‌کند و استمرار می‌یابد که در آن، مجموعه‌ای شناخته‌شده و مورد احترام از حقوق و حدود برای تمامی آحاد جامعه اعم از دولت‌مردان و مردم عادی وجود داشته و به رسمیت شناخته‌شده باشد (می‌دری و خیرخواهان، ۱۳۸۳: ۲۱۳).

پاسخگویی یکی از شاخصه‌های اساسی حکمرانی مطلوب محسوب می‌شود. بانک جهانی معتقد است دولت‌هایی که در مقابل شهروندان خود پاسخگو نیستند با بروکراسی ناکارآمد و نهادهای ضعیف، مایل و قادر به تدوین و پیاده‌سازی سیاست‌های توسعه‌ای حامی فقر نمی‌باشند. انجمن^۱ معتقد است در جوامعی که شهروندان از آزادی‌های مدنی بیشتری برخوردارند، حکومت‌ها نسبت به تأمین نیازهای اولیه مردم پاسخ‌گوتر هستند. ابراهیم‌پور و

1. Engerman (1999)

باهنر (۱۳۹۵) نیازی و همکاران (۱۳۹۱) سعیدی (۱۳۹۶) در تحقیقات خود برای مطالبه‌گری اجتماعی به عواملی مانند آگاهی، آزادی اطلاعات، مشارکت عمومی، حق اظهارنظر، آزادی بیان، نهادهای صنفی، عدالت اجتماعی، مدنیت و ... اشاره نموده‌اند.

از طرفی مطالعات نشان می‌دهند که توسعه اقتصادی و پیشرفت کشورها به جز عوامل اقتصادی به عوامل غیراقتصادی مانند ثبات سیاسی و صلح و امنیت بستگی دارد. برای نمونه در سرمایه‌گذاری اقتصادی، وجود امنیت در کشورها، برای حضور روزافزون سرمایه‌گذاران امری ضروری است (اسدی دربندی، ۱۳۹۷: ۵). از این رو در اندازه‌گیری شاخص‌های چون کامیابی لگاتوم که میزان رفاه در یک کشور را می‌سنجد، زیرشاخص امنیت مورد توجه و ارزیابی قرار می‌گیرد. نهادهای اجرایی که امنیت را در کشور ایجاد می‌کنند و باعث ثبات امنیت می‌شوند از الزامات اولیه یک جامعه مدنی می‌باشد.

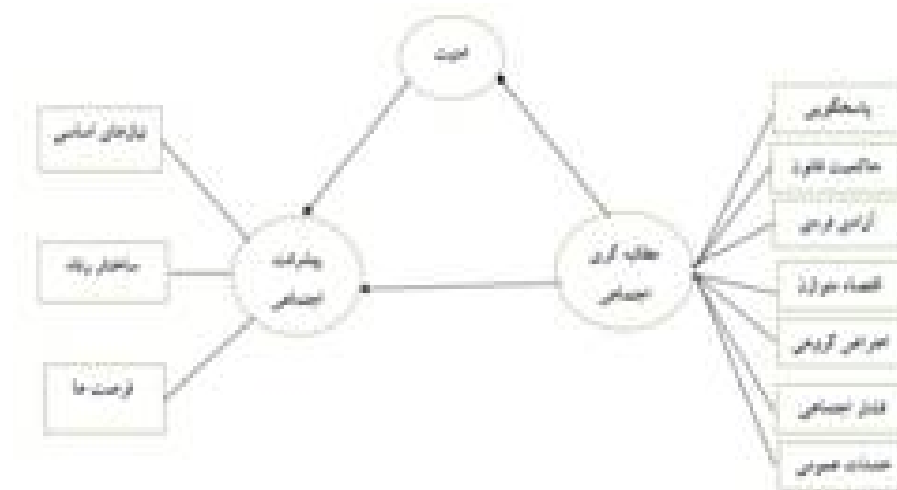
زیگنیو برژینسکی^۱ از مشهورترین نظریه‌پردازان امنیت، معتقد است امنیت ملی محدود به امنیت نظامی نیست، امنیت ملی ملاحظات بیشتری مانند زمامداری سیاسی، قدرت اقتصادی، نوآوری فناوری، حیات ایدئولوژیک را دربرمی‌گیرد و تلاش برای امنیت بدون عنایت به چنین ملاحظات مؤثر نخواهد بود و به شکست می‌انجامد (هندیانی، ۱۳۸۶: ۵). اسدی دربندی (۱۳۹۷) در مقاله خود به این نتایج دست یافت که امنیت امروزه بیشتر در ابعاد سیاسی، نظامی، اقتصادی و اجتماعی مطرح است. رویکردهای نوین به صلح و امنیت، ارتباط تنگاتنگی با رشد و توسعه اقتصادی در جوامع مختلف دارند. شفیع‌ی نیا و فارسی (۱۳۹۷) نیز در پژوهش خود به رابطه دوسویه بین امنیت و پیشرفت دست یافتند.

با جمع‌بندی نظریات در این مورد می‌توان به‌طور خلاصه این‌طور عنوان کرد جوامع به سوی توسعه و پیشرفت در حرکت هستند با روند تکامل توسعه به ابعاد بیشتر این شاخص قسمت‌های بیشتری را زیر پوشش تعریف خود قرار داد. کامل‌ترین تعریف پیشرفت اجتماعی مربوط به سازمان ضرورت پیشرفت اجتماعی است که در سه بعد نیازها، بنیادهای رفاه و فرصت‌ها است و نیازهای انسان را در بخش‌های مختلف مادی و معنوی می‌سنجد. از طرفی

1. Zybigniew Brzezinski

هر اجتماعی برای اداره امور خود به دولت و بخش خصوصی نیازمند است که هر سه بخش دولت و شهروندان و بخش خصوصی جامعه مدنی را تشکیل می‌دهند. نیازهای جامعه اگر به صورت گروهی و دغدغه جمعی مطرح و رنگ مطالبه به خود بگیرد سریع‌تر به نتیجه می‌رسد.

طبق نظریات مطرح‌شده اوبرگ و اوبا (۲۰۱۴)، ویزنر (۲۰۱۳)، زیوی (۲۰۱۲) و تنهایی (۱۳۹۷) مطالبه‌گری یک اقدام مشارکتی، گفتار تأملی و کنش اجتماعی بین شهروندانی که انگیزه و احساس مفید بودن، محق بودن و همچنین حس تأثیرگذاری بر تصمیمات دارند، تعریف شده است. برای اینکه این گفتار تأملی و بحث و تبادل نظر بین شهروندان صورت بگیرد نیاز به شرایط و زمینه‌هایی است تا این گفتمان به صورت درست صورت پذیرد همچنین شرایطی وجود دارد که باعث شکل‌گیری مطالبات و نیازها بین شهروندان می‌شود که طبق ادبیات نظری و پیشینه‌های پژوهش مانند ابراهیم‌پور و باهنر (۱۳۹۵) نیازی و همکاران (۱۳۹۱) سعیدی (۱۳۹۶) زیرشاخص‌های حق اظهار نظر و پاسخگویی، حاکمیت قانون، آزادی فردی، اعتراضات گروهی، فشارهای اجتماعی، توسعه اقتصاد متوازن و خدمات عمومی به عنوان ابعاد تشکیل‌دهنده مطالبه‌گری در مدل استفاده می‌گردد. بنابراین مدل مفهومی تحقیق به صورت زیر می‌باشد.

شکل ۱- مدل مفهومی تحقیق

در این مدل نظری سه مسیر علی به پشتوانه استدلال نظری به شرح زیر به یکدیگر متصل می‌شود که مطالبه‌گری اجتماعی به مثابه کنش مشارکتی جمعی در حوزه سیاست عمومی معطوف به پیشرفت اجتماعی، از نظر شکلی می‌تواند به صورت «اعتراض یا شکایت» یا «ابراز علاقه» به سیاست‌های پیشرفت مدنظر دولت‌های رانتی ظاهر شود. همچنین، آن می‌تواند از نظر محتوایی به عنوان کنشی از نوع «تعامل سازنده با دولت»، «پیشنهاد و اظهارنظر در خصوص سیاست‌های دولت»، «استدلال له یا علیه سیاست‌های دولت» یا حتی «تدوین بیانیه‌ای له یا علیه سیاست‌های دولت» قلمداد شود. مطالبه‌گری «فردی» در شکل «اعتراض»، نقش کمتری در کم و کیف پیشرفت اجتماعی دارد تا مطالبه‌گری «گروهی» در قالب «تعامل سازنده با دولت». به سخن دیگر، مطالبه‌گری فردی-اعتراضی بیش از هر چیزی نقش «سوپاپ اطمینان» برای دولت‌های رانتی دارد و به تخلیه هیجانات و نارضایتی‌های پراکنده می‌انجامد (Oberg & Uba, 2014).

بدین ترتیب، کیفیت مطالبه‌گری اجتماعی می‌تواند نقش تعیین‌کننده‌تری در تعیین خط‌مشی‌های دولت‌های رانتی برای صرف عایدی‌ها در محورهای سه گانه پیشرفت اجتماعی داشته باشد (Fontana, 2004). مطالبه‌گری اجتماعی از نوع سازنده گروهی از طریق (الف) رساندن صدای نیازها و اولویت‌های مردم و پاسخگو نمودن آنها به اکثر مردم، (ب) ایجاد ثبات و امنیت دوطرفه بین دولت و جامعه، (ج) کمک به تدوین خط‌مشی‌ها و برنامه‌های کارآمد معطوف به پیشرفت اجتماعی، (د) ارتقای توانمندی دیوانسالاری دولتی در اجرای برنامه‌ها و (م) نظارت بر فرایند اجرای برنامه‌ها و کنترل فساد به وقوع درجات بالاتری از پیشرفت اجتماعی کمک می‌کند و ضعف عمده حکمرانی مردم‌سالارانه در دولت‌های رانتی را جبران می‌کند.

در کشورهایی که جزو نسل جدیدتر دولت‌های رانتی محسوب می‌شوند و مطالبه‌گری اجتماعی شهروندان در قالب‌های گروهی-سازنده به عنوان یک شیوه حکمرانی مقبول واقع شده است و از این جهت جزو دولت‌های «اقتدارگرا» قرار نمی‌گیرند امکان بیشتری برای تحقق پیشرفت اجتماعی در جنبه‌های رفاهی و رفع نیازهای اساسی وجود دارد تا جنبه

فرستی؛ چیزی که از آن به عنوان «تکنوکراسی رفاهی» یاد می‌شود (ستاری، ۱۳۹۴: ۳۱). در این موارد نقص اصلی به فقدان «سوژگی» و نقش‌آفرینی مردم در راستای تحقق حداکثر قابلیت‌های خود در میدان‌های اجتماعی چندگانه است. بنابراین، حتی در دولت‌های رانتی نسل جدید فقدان «فاکتور ایکس اجتماعی» یا ناتوانی در خلق مداوم این فاکتور، به تدریج باعث زوال همه اشکال سرمایه‌های مولد پیشرفت و در نهایت موجب افول «رشد اقتصادی با ثبات توأم با توسعه سیاسی ریشه‌دار» می‌شود.

راه‌حل ستاری برای رفع این نقیصه، تأسیس یک «لویاتان مالیاتی» است که در آن دولت با وضع مالیات‌های هدف‌دار از وابستگی به منابع رانتی خلاص شود و فرصت‌های بیشتری در اختیار بخش خصوصی برای نقش‌آفرینی در پیشرفت قرار دهد. پشتوانه هزینه‌کرد هدف‌دار مالیات‌های اخذشده به شکل فوق، مطالبات اجتماعی مردم است و واسطه انتقال این مطالبات به مرحله تحقق آن، امنیت اجتماعی است که طبق آن اثرات منفی محتمل در مسیر پیشرفت اجتماعی برای همه مردم به‌طور یکسان توزیع و بدین ترتیب خنثی می‌شود.

امنیت اجتماعی هم به‌مثابه مطالبه‌ای عمومی و هم به عنوان یک سازوکار ثبات‌افزا، از یک‌سوی هزینه‌های مشارکت مردم در مطالبه‌گری اجتماعی را کاهش داده (جرأت اجتماعی را افزایش می‌دهد) و از سوی دیگر، موجب کاهش هزینه‌های سرمایه‌گذاری در فرصت‌های اقتصادی، سیاسی و اجتماعی می‌شود؛ مبادله اجتماعی و اقتصادی در جامعه و بازار را تسهیل و منظم می‌سازد؛ زمینه صلح و سازش اجتماعی را فراهم می‌کند؛ خشونت و اعمال ضرر مالی، جانی و منزلتی را از گزینه‌های روی میز رقابت در عرصه‌های مختلف جامعه دور می‌کند و با رفع بریدگی‌ها و شکاف‌های اجتماعی، هم‌افزایی دولت و جامعه در فرایند توسعه و پیشرفت اجتماعی را ممکن می‌سازد (von Hauff, 2005: 19).

بنابراین، فرضیات مدل مفهومی بالا را می‌توان به صورت زیر تدوین کرد:

فرضیه اصلی

امنیت اجتماعی، نقش میانجی در رابطه بین مطالبه‌گری اجتماعی و پیشرفت اجتماعی دارد.

فرضیه‌های فرعی

- ۱- مطالبه‌گری اجتماعی با پیشرفت اجتماعی ارتباط دارد.
- ۲- مطالبه‌گری اجتماعی با امنیت اجتماعی ارتباط دارد.
- ۳- امنیت اجتماعی با پیشرفت اجتماعی ارتباط دارد.
- ۴- مطالبه‌گری اجتماعی از طریق امنیت اجتماعی با پیشرفت اجتماعی ارتباط غیرمستقیم دارد.

روش‌شناسی

این تحقیق از نوع هدف کاربردی می‌باشد و به روش کمی و از روش تحلیل ثانویه^۱ انجام می‌گیرد. جامعه آماری این پژوهش چهار کشور نفتی ایران، عربستان، عراق و امارات متحده عربی می‌باشد. برای به دست آوردن اطلاعات از داده‌های ثانویه استفاده شده است. داده‌های مربوط به هر سه متغیر از سازمان‌های مربوطه در سال ۱۴۰۱، برای سال‌های ۲۰۱۱ تا ۲۰۲۰ استخراج شده است.

تعریف نظری و عملیاتی تحقیق

الف) پیشرفت اجتماعی: ظرفیت جامعه برای رفع نیازهای اولیه شهروندان و ایجاد شرایطی که پایداری زندگی شهروندان و اجتماعات تضمین شود و همه افراد به ظرفیت‌ها و پتانسیل‌هایشان تحقق کامل ببخشند. ابعاد، زیرشاخص و مؤلفه‌های آن در جدول ۱ مشخص شده است. سازمان ضرورت پیشرفت اجتماعی برای به دست آوردن این شاخص از طیف وسیعی از منابع که شامل نهادهای بین‌المللی مانند سازمان ملل متحد، سازمان‌های غیردولتی مانند شفافیت بین‌المللی و همین‌طور پیمایش‌های جهانی مانند نظرسنجی گالوپ استفاده می‌نماید و محاسبه آن در قالب پنج مرحله انجام می‌شود. داده‌های این متغیر از سایت

1. secondary analysis

پیشرفت اجتماعی^۱ استخراج شده است. روایی و پایایی آن بارها در تحقیقات مختلف مورد تأیید قرار گرفته است.

جدول ۱- ابعاد و زیرشاخص‌های پیشرفت اجتماعی

متغیر	بعد	زیر شاخص	مؤلفه‌ها
پیشرفت اجتماعی	نیازهای اولیه انسانی	تغذیه و مراقبت‌های پزشکی، آب و بهداشت، سرپناه، ایمنی فردی	سوء تغذیه، مرگی و میر ناشی از بیماری عفونی، کوتاه قدی کودکان و میزان مرگ‌ومیر مادران، بهداشت آب ناامن و مرگ ناشی از بهداشت، افرادی که از آب ناایمن استفاده می‌کنند و افرادی که از سیستم ناایمن آب استفاده می‌کنند، استفاده از سوخت‌های پاک و فناوری برای پخت‌وپز، دسترسی به برق، مرگ‌ومیر ناشی از آلودگی هوا خانگی، مرگ ترافیکی، قتل سیاسی و شکنجه، جنایات درک شده، نرخ قتل
	نیادهای رفاه	دسترسی به دانش اولیه، دسترسی به اطلاعات و ارتباطات، سلامتی، کیفیت محیط‌زیست	دسترسی به آموزش یا کیفیت، زنان بدون تحصیل، برابری جنسیتی در پیشرفت ثانویه، ثبت‌نام دبستان و دستیابی به دبیرستان، دسترسی به حاکمیت آنلاین، سانسور رسانه‌ای، کاربر اینترنت و اشتراک تلفن همراه، دسترسی به مراقبت‌های بهداشتی باکیفیت، دسترسی به خدمات ضروری، مرگ زودرس ناشی از بیماری‌های غیر واگیردار، امید به زندگی در ۶۰ انتشار گازهای گلخانه‌ای، ذرات معلق، حفاظت از بیوم، مرگ‌ومیر ناشی از آلودگی هوا در فضای باز
	فرصت‌ها	حقوق فردی، انتخاب و آزادی فردی، فراگیری، دسترسی به آموزش پیشرفته	حقوق سیاسی، آزادی بیان، آزادی مذهب، دسترسی به عدالت، حقوق مالکیت برای زنان، اشتغال آسیب‌پذیر، فساد، ازدواج زود هنگام، تقاضا برای پیشگیری از بارداری راضی است، برابری قدرت سیاسی بر اساس موقعیت اجتماعی-اقتصادی، برابری قدرت سیاسی بر اساس گروه اجتماعی، برابری قدرت سیاسی بر اساس جنسیت، تبعیض و خشونت علیه اقلیت‌ها، پذیرش همجنس‌گرایان، دانشگاه‌های باکیفیت، اسناد قابل استناد، زنان با تحصیلات پیشرفته، سال‌های تحصیل در مقطع سوم

1. <https://www.socialprogress.org/>

ب) مطالبه‌گری اجتماعی: مطالبه‌گری اجتماعی راهی است برای تحقق حقوق شهروندی انسان ساکن در اجتماع و کمک به گسترش عدالت و ایجاد بسترهای مناسب، برای داشتن زندگی بهتر و جامعه‌ای آرمانی. یعنی همان درخواست‌ها و نیازهای ساکنین یک مجموعه است که جزئی از حقوق شهروندی آنان و سهمی از رفاه آن‌ها می‌باشد. شاخص‌ها و مؤلفه‌های آن در جدول ۲ مشخص شده است. حق اظهارنظر و پاسخگویی و حاکمیت قانون از شاخص حکمرانی خوب^۱ به دست آمده است که این سنجش‌ها توسط گروه پژوهشی توسعه بانک جهانی با حمایت مالی بانک جهانی انجام می‌شود. آزادی فردی از شاخص لگاتوم^۲ که برای سنجش این شاخص از ۸۰ منبع استفاده می‌شود، به دست آمده است.

اعتراضات گروهی، توسعه اقتصاد نامتوازن، خدمات عمومی و فشار اجتماعی از شاخص دولت شکننده^۳ که برای تهیه این شاخص، سالیانه بین ۴۵ تا ۵۰ میلیون سند به شیوه تحلیل محتوا انجام می‌گیرد به دست آمده است. این داده‌های کمی از منابعی مانند سازمان ملل متحد، بانک جهانی و سازمان بهداشت جهانی به دست می‌آید. داده‌ها از سه سایت بانک جهانی^۴، کامیابی لگاتوم^۵ و دولت شکننده^۶ استخراج شده است.

1. Worldwide governance indicator

2. Legatum prosperity index

3. Fragile states index

4. <https://databank.worldbank.org/source/worldwide-governance-indicators>

5. <https://www.prosperity.com/>

6. <https://fragilestatesindex.org/>

جدول ۲- شاخص‌ها و مؤلفه‌های مطالبه‌گری اجتماعی

متغیر	شاخص‌ها	مؤلفه‌ها
مطالبه‌گری اجتماعی	حق اظهارنظر و پاسخگویی	میزان حقوق شهروندی برای انتخاب دولت، آزادی بیان، آزادی اجتماعات و آزادی رسانه
	حاکمیت قانون	میزان اعتماد افراد و گروه‌ها، به قوانین جامعه و به‌طور خاص کیفیت اجرای قراردادها، حقوق مالکیت، پلیس، دادگاه‌ها و همین‌طور احتمال جرم و خشونت
	آزادی فردی	پیشرفت به سوی حقوق قانونی، آزادی‌های فردی و صبری اجتماعی
	اعتراضات گروهی	تقسیم‌بندی‌های بین گروه‌های مختلف بر اساس ویژگی‌های سیاسی یا اجتماعی و دسترسی به خدمات و منابع و شمولیت در فرآیندهای سیاسی
	توسعه اقتصاد نامتوازن	نابرابری ساختاری اقتصادی مبتنی بر گروه‌بندی‌ها هویتی (نژادی، قومی، دینی) و سطح تحصیلات، پایگاه اقتصادی منطقه (شهر-روستا) همچنین احساس نابرابری اقتصادی را می‌سازد
	خدمات عمومی	عملکرد دولت در خدمت‌رسانی به مردم. خدمات ضروری: سلامتی، آموزشی، آب و بهداشت، زیرساخت حمل‌ونقل، برق، اینترنت و توانایی دولت برای حمایت از شهروندان در برابر تروریسم و خشونت
	فشار اجتماعی	فشارهای تقاضاهای جمعیت برای غذا، دسترسی به آب و دیگر منابع حیات‌بخش، بر دولت را می‌سازد.

ج) امنیت اجتماعی: برای به دست آوردن این متغیر نیز از زیرشاخص‌های دولت شکننده استفاده گردیده است. زیرشاخص ساختار امنیت، تهدیدات امنیتی که متوجه دولت هستند را هر ساله اندازه‌گیری می‌نماید. تهدیداتی مانند بمب‌گذاری، حملات، تلفات جانی ناشی از جنگ‌ها، جنبش‌ها و شورش‌ها، تروریسم، شرارت و کودتا. این زیرشاخص همچنین مسائلی مانند جرم‌های سازمان‌یافته، قتل و اعتماد شهروندان به امنیت داخلی را هم اندازه‌گیری می‌کند (درخشان و همکاران، ۱۴۰۰: ۳۰۴).

روایی و پایایی متغیرها

هر سه متغیر، روایی و پایایی آنها مورد تأیید جهانی می‌باشد. برای هر سه متغیر، اطلاعات و داده‌های سال‌های ۲۰۱۱ تا ۲۰۲۰ از سایت بانک جهانی که توسط سازمان‌های معتبر ذکر شده اندازه‌گیری شده است جمع‌آوری شده است؛ داده‌های جمع‌آوری شده کمی و از نوع فاصله‌ای می‌باشند اما با توجه به اینکه نمره دهی داده‌ها یکسان نمی‌باشد قبل از بررسی فرضیه‌ها، داده‌ها از طریق نرم‌افزار spss استاندارد و یکسان شده‌اند، سپس برای بررسی فرضیه‌ها و مدل‌یابی از نرم‌افزار smart pls استفاده گردیده است.

برای به دست آوردن پایایی و روایی این مدل (برای هر سه متغیر، سه آزمون برای پایایی و پنج آزمون برای روایی و یک آزمون برای کیفیت مدل بیرونی) انجام شده و مورد تأیید قرار گرفته است. آزمون‌های پایایی مدل بیرونی (آزمون آلفای کرونباخ برای همبستگی سؤالات متغیر، آزمون پایایی دل‌وین گلدشتاین و پایایی ترکیبی) و شاخص میانگین واریانس استخراجی و پایایی مرکب برای آزمون روایی همگرا در جدول ۳ آمده است.

جدول ۳- جدول آزمون پایایی و روایی همگرا

	Cronbach's Alpha	Composite Reliability	cummunality	AVE	CR
ساختار امنیت	۱.۰۰۰	۱.۰۰۰	۱.۰۰	۱.۰۰۰	۱.۰۰۰
پیشرفت اجتماعی	۰.۷۴۲	۰.۸۱۰	۰.۶۲۹	۰.۶۲۹	۰.۸۱۰
مطالبه‌گری اجتماعی	۰.۷۹۲	۰.۸۶۹	۰.۵۹۱	۰.۵۹۱	۰.۸۶۹

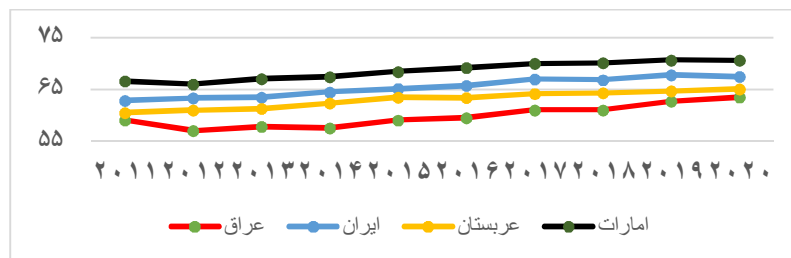
با توجه به جدول بالا در آزمون آلفای کرونباخ همه اعداد بالاتر از هفت‌دهم به‌دست آمده است که این آزمون تأیید می‌شود. در آزمون گلدشتاین نیز همه متغیرها بالای هفت‌دهم به‌دست آمده‌اند که یعنی همبستگی سؤالات داخل مدل تأیید شده است. در آزمون

پایایی اشتراکی همه ضرایب بالای نیم می‌باشند که یعنی این آزمون نیز تأیید می‌شود. در آزمون روایی، برای اطمینان از آن که ابزار استاندارد پژوهشگر همان متغیرهایی را که قرار به سنجش آن‌ها بوده است را می‌سنجد باید روایی و اعتبار سازه بررسی گردد که از دو بخش روایی همگرا و روایی واگرا تشکیل شده است.

در آزمون‌های روایی همگرا دو شرط اساسی وجود دارد. شرط اول پیرامون میانگین واریانس استخراجی است و شرط دوم مقایسه آن با پایایی مرکب است. در شرط اول باید $AVE > 0.5$ و در شرط دوم باید $CR > AVE$ باشد که با توجه به جدول بالا هر دو شرط واگرایی همگرا برقرار می‌باشد. آزمون روایی واگرا شامل سه آزمون، جداول متقاطع، فورنل لارکر و چند خصیصه می‌باشد. که هر سه آزمون تأیید شدند. همچنین کیفیت مدل بیرونی با شاخصی که روایی متقاطع شاخص اشتراکی^۱ خوانده می‌شود ارزیابی شد. این شاخص بر اساس نظر هنسلر (۲۰۰۹)، متغیر امنیت و مطالبه‌گری اجتماعی از کیفیت خوب و قوی برخوردار است و پیشرفت اجتماعی نزدیک به قوی می‌باشد.

یافته‌های پژوهش

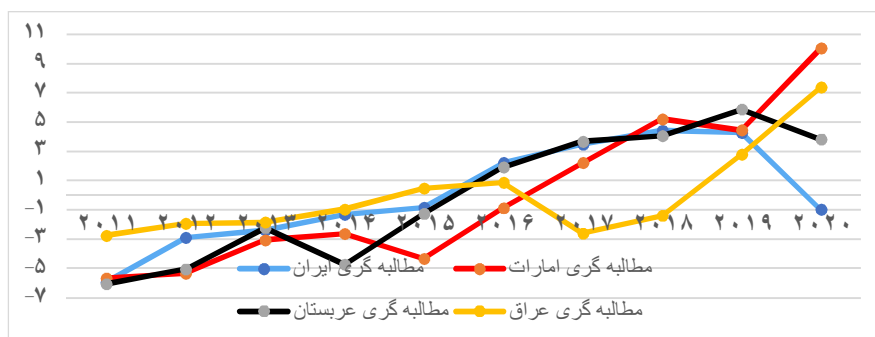
یافته‌های توصیفی. پیشرفت اجتماعی در سال ۲۰۱۱ ایران ۶۲/۸، عربستان ۶۰/۵، عراق ۵۹/۰۹ و امارات ۶۶/۶ بوده است همه کشورها رشد صعودی طی یک دهه داشته‌اند. کشور امارات وضعیت بهتری نسبت به سه کشور دیگر دارد و عراق در بین چهار کشور از رتبه پایین‌تری برخوردار است و از سال‌های ۲۰۱۵ به بعد روند افزایشی بهتری داشته است و خود را در سال ۲۰۲۰ به کشور عربستان نزدیک کرده است.

نمودار ۱- پیشرفت اجتماعی ایران و کشورهای عراق، عربستان و امارات

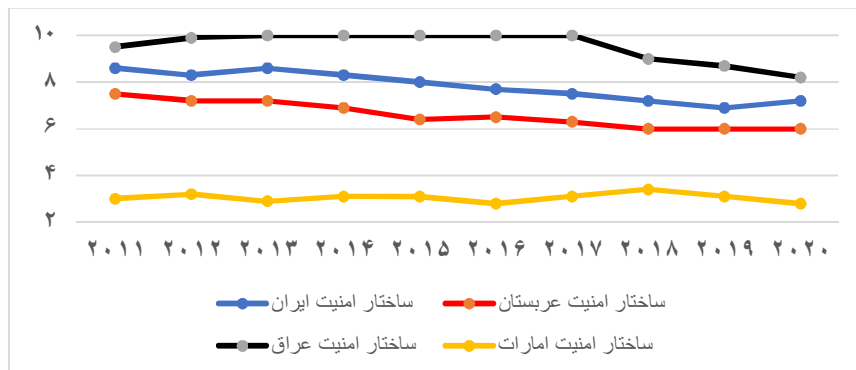
در مقایسه ابعاد پیشرفت اجتماعی ایران با کشورهای عربستان، عراق و امارات متحده، در بعد نیازهای اساسی و بنیادهای رفاه عراق در پایین‌ترین رتبه و امارات در بالاترین رتبه قرار دارد. همه کشورها روند افزایشی با شیب ملایمی را دارا می‌باشند. در بعد بنیادهای رفاه، عراق رشد افزایشی بهتری نسبت به کشورهای دیگر داشته است. در مقایسه بعد فرصت‌ها امارات در بالاترین رتبه و عربستان در پایین‌ترین رتبه قرار دارد. کشور عراق در سال ۲۰۲۰ از ایران نیز رتبه بهتری یافته است.

در مقایسه مطالبه‌گری اجتماعی ایران با کشورهای عربستان، عراق و امارات متحده، در سال ۲۰۱۱ هر ۴ کشور رتبه منفی داشتند. تا سال ۲۰۱۹ هر چهار کشور رشد مثبتی یافته‌اند و در سال ۲۰۲۰ ایران و عربستان نزول پیدا کردند.

نمودار ۲- مطالبه‌گری اجتماعی ایران و کشورهای عراق، عربستان و امارات

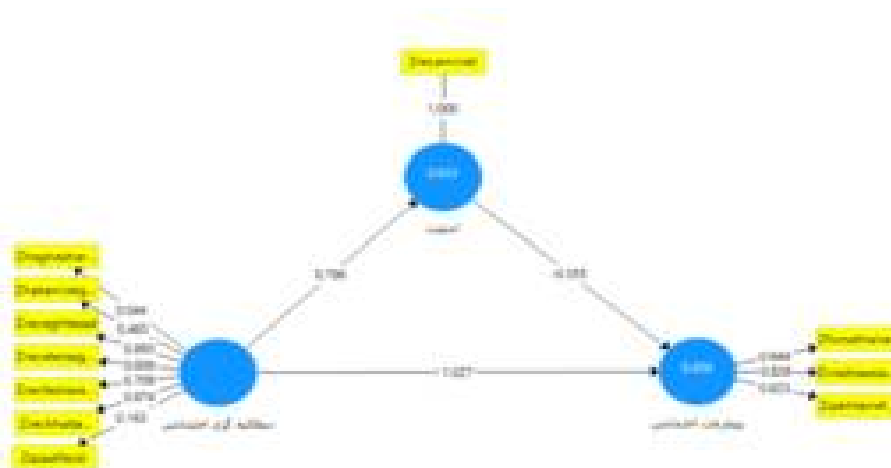
در مقایسه، متغیر امنیت اجتماعی، بازه این شاخص در بازه صفر تا ده سنجش شده است و هرچه عدد مربوطه به عدد ۱۰ نزدیک‌تر باشد نشان‌دهنده وضعیت بدتر و شکنندگی متغیر امنیت می‌باشد. امارات دارای بهترین حالت در امنیت و عراق پایین‌ترین رتبه را دارا است.

نمودار ۳- مقایسه امنیت اجتماعی در ایران و کشورهای عربستان، امارات متحده و عراق

یافته‌های تبیینی

ابتدا مدل بیرونی، مدل پژوهش در نرم‌افزار smart pls اجرا می‌شود و سپس آزمون‌های مدل بیرونی بررسی می‌شود.

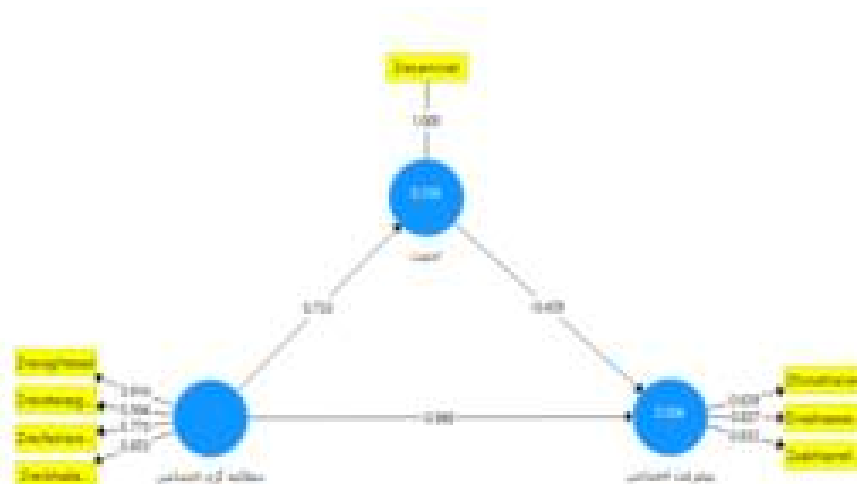
شکل ۲- مدل بیرونی اولیه در حالت تخمین ضرایب استاندارد

آزمون همگن بودن یا تجانس شاخص‌ها در حقیقت همان تحلیل عاملی تأییدی یا مدل اندازه‌گیری در کوواریانس محورها محسوب می‌گردد.

جدول ۴- جدول بارهای عاملی مدل بیرونی اولیه

پیشرفت اجتماعی	مطالبه‌گری اجتماعی	امنیت اجتماعی	شاخص‌ها
		۱.۰۰۰	امنیت اجتماعی
	۰.۱۶۷		آزادی فردی
	۰.۰۱۸		حق اظهارنظر و پاسخگویی
	۰.۵۱۶		حاکمیت قانون
	۰.۸۷۱		توسعه اقتصاد نامتوازن
	۰.۶۱		اعتراضات گروهی
	۰.۸۸۸		فشار جمعیتی
	۰.۷۲۷		خدمات عمومی
۰.۸۲۶			ساختار رفاه
۰.۸۲۵			نیازهای اساسی
۰.۶۴۰			فرصت‌ها

از بین شاخص‌ها سه شاخص آزادی فردی، حاکمیت قانون و حق اظهارنظر و پاسخگویی با سؤالات دیگر آن متغیر هم‌جنس یا همگن نیستند؛ بنابراین این شاخص‌ها حذف می‌شوند. دو شاخص اعتراضات گروهی و فرصت‌ها با توجه به اینکه بالای ۰/۶ هستند فعلاً داخل مدل نگهداری می‌شوند تا آزمون‌های پایایی سنجیده شوند. اکنون باید مدل اصلاح گردد و آزمون‌های بعدی بر روی مدل بیرونی اصلاح‌شده انجام گیرد. مدل اصلاح‌شده به صورت شکل زیر می‌باشد.

شکل ۳- مدل بیرونی اصلاح شده در حالت تخمین ضرایب استاندارد

بعد از اصلاح مدل، آزمون‌های روایی و پایایی و کیفیت مدل بیرونی بر روی مدل صورت گرفت که نتایج آن در بخش روایی و پایایی بیان شد (تمامی آزمون‌های روایی و پایایی و کیفیت مدل تأیید شد). مدل درونی به بررسی رابطه بین متغیرهای مکنون می‌پردازد در آزمون فرضیات، معناداری، شدت و جهت فرضیات بررسی می‌شود که آیا فرضیات پژوهش از نظر آماری معناداری است یا خیر، همچنین شدت و جهت تأثیر بر اساس ضریب مسیر یا بتا مشخص می‌گردد که در جدول ۵ مشخص گردیده است.

جدول ۵- جدول معناداری و شدت و جهت فرضیات

فرضیات	β	p-value	t-value	نتیجه
پیشرفت اجتماعی و امنیت اجتماعی	-۴۳۹/۰	۰۰۵/۰	۹۸۸/۲	معنادار
پیشرفت اجتماعی و مطالبه‌گری اجتماعی	۹۶۸/۰	۰۰۰/۰	۶۵۸/۱۰	معنادار
امنیت و مطالبه‌گری اجتماعی	۷۳۳/۰	۰۰۰/۰	۶۵۸/۱۲	معنادار

با توجه به سطح معناداری تمام فرضیات معنادار هستند. امنیت اجتماعی ۴۳ درصد پیشرفت اجتماعی را تبیین می‌نماید و با پیشرفت اجتماعی رابطه منفی دارد. مطالبه‌گری اجتماعی ۹۶ درصد پیشرفت اجتماعی را تبیین می‌نماید و مطالبه‌گری اجتماعی ۷۳ درصد امنیت را تبیین می‌نماید. به این ترتیب فرضیات فرعی تحقیق تأیید شدند.

آزمون R SQUARE نشان می‌دهد متغیر برون‌زا روی هم‌رفته چه سهمی از رفتار متغیرهای درون‌زا را پیش‌بینی می‌کند. مدل حاضر دو متغیر درون‌زا پیشرفت اجتماعی و امنیت دارد. اگر تعداد متغیرهای برون‌زا کمتر از ۵ عدد باشد مقدار R^2 با سه مقدار چین (۲۰۱۰)، ۰/۱۹، ۰/۳۳، ۰/۶۷ تفسیر می‌گردد.

جدول ۶- جدول آزمون R SQUARE

	R Square	R Square Adjusted
پیشرفت اجتماعی	۰/۵۰۶	۰/۴۸۰
امنیت اجتماعی	۰/۵۳۸	۰/۵۲۵

دو متغیر مطالبه‌گری اجتماعی و امنیت اجتماعی ۰/۵۰ از پیشرفت اجتماعی را تبیین می‌کنند که نسبت به اعداد چین، دقت پیش‌بینی نزدیک به قوی است و متغیر مطالبه‌گری اجتماعی ۰/۵۳ از متغیر امنیت اجتماعی را تبیین می‌نماید که نزدیک به مقدار قوی است. در آزمون F SQUARE که آزمون طلایی صنعت نامیده می‌شود مشخص می‌شود هر متغیر مستقل برون‌زا، چه سهمی در پیش‌بینی متغیر درون‌زا دارد. که مطالبه‌گری با عدد ۰/۸۷ سهم بیشتری نسبت به امنیت با عدد ۰/۱۸ را نسبت به پیشرفت اجتماعی دارا است.

در آزمون کیفیت مدل درونی شاخص رینگل در مطالعه (۲۰۱۴) به‌عنوان روایی متقاطع شاخص افزونگی^۱ در قالب دستور نادیده‌گیری برای متغیرهای درون‌زا محاسبه می‌شود و با سه مقدار ۰/۰۲، ۰/۱۵، ۰/۳۵ مقایسه می‌شود. در این آزمون مقدار ضریب برای پیشرفت

1. CVRED

واکاوی ارتباط مطالبه‌گری اجتماعی با پیشرفت اجتماعی...، رحمانی و همکاران | ۴۵۱

اجتماعی ۰/۲۵ و برای مطالبه‌گری اجتماعی ۰/۵۱ به‌دست آمده است. نتایج نشان می‌دهد برای پیشرفت اجتماعی این پیش‌بینی نزدیک به قوی می‌باشد و برای متغیر امنیت اجتماعی این پیش‌بینی کیفیت قوی دارد.

آزمون مدل کلی PLS، آزمون GOF (نیکویی برازش) استفاده می‌گردد. در این آزمون، میانگین پایایی اشتراکی^۱ در میانگین RSQR ها ضرب و جذر آن گرفته می‌شود اگر این مقدار بالای ۰/۳۶ باشد در آن صورت دقت کار به ۹۷ درصد کوواریانس محورها می‌رسد.

$$\sqrt{\frac{1 + 0/629}{3}}$$

از آنجا که عدد به‌دست آمده بالای ۰/۳۶ می‌باشد پس دقت کار به ۹۷ درصد کوواریانس محورها می‌رسد.

تحلیل متغیر میانجی

در حالت معادلات ساختاری واریانس محور، برای بررسی متغیر میانجی از روش سوبل استفاده می‌گردد. بدین صورت که یک‌بار مدل بدون متغیر میانجی و یک‌بار با متغیر میانجی اجرا می‌گردد ابتدا معناداری مسیرهای مستقیم و غیرمستقیم بررسی می‌گردد. اگر هر دو مسیر معنادار بودند از طریق فرمول مسیر غیرمستقیم تقسیم بر مسیر کل Vaf محاسبه می‌گردد اگر عدد به‌دست آمده از ۰/۲ کمتر باشد میانجی نیست اگر بین ۰/۲ و ۰/۸ باشد میانجی جزئی و اگر بزرگ‌تر از ۰/۸ باشد میانجی کامل می‌باشد.

جدول ۷- جدول معناداری مسیرهای متغیر میانجی

مسیرها	pValu	نتیجه
مسیر مستقیم (پیشرفت اجتماعی و مطالبه‌گری اجتماعی، بدون میانجی)	۰/۰۰	معنادار
مسیر غیرمستقیم مطالبه‌گری اجتماعی به امنیت اجتماعی	۰/۰۰	معنادار
امنیت به پیشرفت اجتماعی	۰/۰۳	

از آنجا که هر دو مسیر مستقیم و غیرمستقیم معنادار می‌باشد مقدار Vaf محاسبه می‌شود.

$$\frac{0/733 \times 0/439}{0/733 \times 0/439 + 0/68} = 0.321$$

از آنجا که مقدار به‌دست آمده بین ۰/۲ و ۰/۸ به‌دست آمده است متغیر امنیت اجتماعی میانجی جزئی می‌باشد. بنابراین فرضیه اصلی تحقیق نیز مورد تأیید قرار می‌گیرد.

بحث و نتیجه‌گیری

پیشرفت را می‌توان برنامه‌ای هدفمند در جهت حرکت از وضعیت موجود به وضعیت مطلوب دانست که مفهومی فراتر از توسعه را در بردارد و به بررسی نیازها و مطالبات افراد یک جامعه در دو بعد مادی و معنوی می‌پردازد. هر روز با توجه به جریان آزاد رسانه‌ها مطالبات جدیدی در جامعه در حال شکل‌گیری است. به نظر کاستلز جهانی‌شدن رسانه‌ها و ارتباطات به‌مثابه ملیت‌زدایی و دولت‌زدایی از اطلاعات است. دولت‌ها از سانسور و فیلتر کردن رسانه‌ها بازمانده‌اند و این باعث شده است جوامع مدنی به صورت فزاینده، به سمت در دست گرفتن مسئولیت‌های شهروندی پیش بروند.

طرح و طلب خواسته‌ها و مطالبات باید به شیوه درست اجرا گردد تا به نتیجه درست برسد. هابرماس عقیده دارد حوزه عمومی عمدتاً واسطه بین جامعه مدنی و دولت است و باید شهروندان در جریان دخالت در امور قرار داشته باشند. این دخالت در قالب کنش ارتباطی انجام می‌شود که مبتنی بر عقلانیت تأملی است. طبق نظریات مطرح شده اوبرگ و اوبا

واکاوی ارتباط مطالبه‌گری اجتماعی با پیشرفت اجتماعی...، رحمانی و همکاران | ۴۵۳

(۲۰۱۴)، ویزنر (۲۰۱۳)، زیوی (۲۰۱۲) و تنهای (۱۳۹۷) مطالبه‌گری یک اقدام مشارکتی، گفتار تأملی و کنش اجتماعی بین شهروندان است.

بدین صورت که مطالبات به صورت آگاهانه از شرایط و قوانین و راه‌های دسترسی به کانال‌های سیاسی، بین شهروندان به بحث و تبادل نظر گذاشته می‌شود بعد از روشن شدن زوایا و کاهش یافتن استدلالات افراطی، مطالبات از طریق مسیر درست، درخواست و پیگیری می‌شود و نتیجه مطلوب به دست می‌آید و اینچنین جامعه به پیشرفت و توسعه روزافزون خواهد رسید. همان‌طور که از تحقیقات بیرانوند (۱۳۹۹)، سیف‌قلی (۱۳۹۸)، رهنورد (۱۳۹۶) و اکبریان و فتحی (۱۳۹۱) به دست آمد مطالبه‌گری اجتماعی رابطه مثبت و معناداری با توسعه و پیشرفت دارد که در این تحقیق نیز بین مطالبه‌گری اجتماعی و پیشرفت اجتماعی رابطه مستقیم و معناداری وجود داشت و ۹۶ درصد از پیشرفت اجتماعی را تبیین می‌نمود که عدد قابل توجهی می‌باشد.

در حوزه عمومی امنی که دخالت قدرت‌ها وجود ندارد کنش ارتباطی و مطالبه‌گری تأملی بهتر صورت می‌گیرد که در این تحقیق نیز رابطه بین امنیت اجتماعی و مطالبه‌گری مستقیم و معنادار به دست آمد. همچنین در تحقیقات اسدی دربندی (۱۳۹۷) و شفیعی‌نیا و فارسی (۱۳۹۷) نقش امنیت بر توسعه و پیشرفت تأثیرگذار به دست آمد که در این تحقیق نیز امنیت اجتماعی ۴۳ درصد از پیشرفت اجتماعی را تبیین می‌نمود. با توجه به نقش مهم مطالبه‌گری اجتماعی در پیشرفت اجتماعی و از آنجا که این شاخص در ایران از سال ۲۰۱۱ تا ۲۰۱۶ عددی منفی و پایین به دست آمده و بعد از رشدی که تا سال ۲۰۱۹ داشته است مجدد در سال ۲۰۲۰ سقوط کرده است، پرداختن به شرایط و زمینه‌های که می‌تواند این متغیر مهم را در کشور رشد دهد ضروری است.

افکار عمومی و جهت‌دهی به افکار در جامعه در مطالبه‌گری اجتماعی اهمیت ویژه دارد، روند اجتماعی شدن و جامعه‌پذیری باید روشمند و اصولی از طریق آموزش در جامعه شکل بگیرد تا از این طریق فرهنگ شهروندی تقویت گردد. بنابراین جامعه‌پذیری و آموزش در زمینه مطالبه‌گری اجتماعی و فرهنگ شهروندی یکی از اقدامات اساسی در این راه

می‌باشد. اگر این تجمعات به سمت تشکیل سازمان‌ها، نهادها، انجمن‌ها پیش بروند می‌توانند در تسریع رسیدن و پیگیری مطالبات و جلوگیری از آشوب‌ها و هرج‌ومرج‌ها در جامعه کمک قابل توجهی انجام دهند که نتیجه آن رضایت اجتماعی، مشارکت اجتماعی، سرمایه اجتماعی و در نهایت پیشرفت بیشتر در جامعه خواهد شد. بنابراین در زمینه مطالبه‌گری اجتماعی باید در سه بخش آموزش، نهادهای مردمی و نهادهای دولتی، سیاست‌ها و برنامه و قوانینی مانند زیر تصویب نمود.

الف-بخش آموزشی

- ۱- آموزش اصولی گفتمان و طرح خواسته‌ها،
 - ۲- فرق بین مطالبه‌گری اجتماعی و طلبکاری اجتماعی،
 - ۳- آموزش حقوق شهروندی و تربیت شهروندان فعال،
 - ۴- آموزش مسئولیت‌پذیری اجتماعی
 - ۵- آشنایی با کانال‌ها و نرم‌افزارهای مطالبه‌گری اجتماعی
 - ۶- آموزش نقدهای سازنده و عقلانی
 - ۷- آموزش بزرگ‌تر کردن ظرفیت پذیرش نقدپذیری و حل کردن مشکل با گفتمان
 - ۸- آموزش برای ارائه راه‌حل برای نقدهایی صورت گرفته
- این آموزش‌ها باید از ابتدایی‌ترین مراحل آموزشی در مدارس از طریق نهاد آموزش و پرورش تا آموزش عالی صورت بگیرد. همچنین رسانه‌ها از طریق ساخت انیمیشن، فیلم، سریال، برنامه‌های مستند، مطبوعات و تولید محتوا در فضای مجازی انجام دهند.

ب- نهادهای مردمی

- ۱- ایجاد اتحادیه‌های مردمی برای صنف‌های مختلف شغلی
- ۲- ایجاد انجمن‌های محلی و روستایی برای پیگیری مطالبات محلات و روستاها
- ۳- ایجاد انجمن‌های دانشجویی و برگزاری کرسی‌های مختلف در دانشگاه‌ها
- ۴- ایجاد انجمن برای اقلیت‌ها (قومی، مذهبی، زنان...)

۵- ایجاد احزاب سیاسی

- ۶- استفاده بیشتر انجمن‌ها و اتحادیه‌ها از نرم‌افزارها و برنامه‌ها الکترونیکی برای ارتباط بیشتر، سریع‌تر و بهتر در سراسر کشور
- ۷- ارتباط مستمر و پایدار با قسمت آموزش برای به‌روز کردن مسائل آموزشی و کمک و مشاوره به نهادها دولتی برای ایجاد قوانین و راه‌حل‌های مطالبات

ج- نهادهای دولتی

- ۱- ایجاد نهادهایی در بدنه دولت برای پیگیری مطالبات افراد قشرهای مختلف جامعه
- ۲- ایجاد انجمن‌های نخبگان علمی و استفاده از آنان برای پاسخگویی و رفع مشکلات و مطالبات
- ۳- ایجاد اپلیکیشن‌ها و نرم‌افزارهایی که روند پاسخگویی مطالبات و خواسته‌های مردمی را سریع‌تر نماید.
- ۴- عدم برخوردهای حزبی، رادیکالی، سانسوری... با مطالبات صورت گرفته
- ۵- بالا بردن روحیه نقدپذیری و داشتن سعه‌صدر برای دیدن و درک مطالبات جدید مخصوصاً نسل‌های جدید

درواقع اتحادیه‌ها و انجمن‌ها نقش حلقه میانی را بین مردم و دولت اجرا می‌نمایند. برای یک مطالبه‌گری درست و اصولی باید هر کدام از این سه بخش به‌طور درستی انجام وظیفه نمایند. افراد جامعه باید به مطالبه‌گری صحیح آگاه باشند، مطالبات در انجمن‌ها و اتحادیه‌ها مطرح شود، هدفمند و قانون‌مند شوند همچنین می‌تواند همراه با راهکار و ایده‌هایی برای حل مطالبات باشد، سپس به نهادهای دولتی که برای پاسخگویی مطالبات در نظر گرفته شده است برسد و در آنجا با بررسی مطالبات توسط نخبگان هر بخش، پاسخی درست برای مطالبات بیابند. تمامی این امور هم مشکلات و مطالبات و نارضایتی را پاسخ می‌دهد و همچنین روند توسعه در جامعه فزونی می‌یابد.

با مقایسه شاخص‌های توسعه در کشورهایی که شرایط مشابه ایران دارند اما از لحاظ توسعه در جایگاه بالاتری نسبت به ایران قرار گرفتند و کشورهایی که در طی یک دهه رشد چشمگیری داشته‌اند، می‌توان با پیگیری سیاست‌ها و راه‌حل‌های برون‌رفت از مشکلات، سیاست‌های درست، اتخاذ نمود. شناسایی کشورهای مستعد توسعه‌یافتگی و برقراری ارتباط‌های تجاری سیاسی، اقتصادی ... با آن‌ها نیز می‌تواند یکی دیگر از راهکارهای توسعه و پیشرفت باشد. البته باید به این نکته توجه دقیق‌تری صورت بگیرد که در زمینه ایجاد شاخص‌های توسعه بومی از جمله پیشرفت اجتماعی بومی، مطابق با فرهنگ و ارزش‌های کشور ایران نقدهایی بر حوزه علوم اجتماعی وارد است.

تعارض منافع

تعارض منافع وجود ندارد.

سپاسگزاری

از کسانی که در انجام این پژوهش یاری رسان نویسندگان بوده‌اند، سپاسگزاریم.

ORCID

Ehsan Rahmani Khalili

<http://orcid.org/0000-0003-2688-2083>

Seyedeh Maliheh Hosseini

<http://orcid.org/0009-0000-2537-2706>

Ali Baghaee Sarabi

<http://orcid.org/0000-0002-6125-9425>

منابع

- ابراهیم پور، حبیب و باهنر، فاطمه. (۱۳۹۵)، نقش مطالبه‌گری مردم در تحقق حکمرانی خوب، دومین کنفرانس بین‌المللی حسابداری و مدیریت در هزاره سوم.
- اسدی دربندی، طنناز. (۱۳۹۷)، تأثیر صلح و امنیت بر رشد و توسعه اقتصادی کشورها در شرایط ناشی از جهانی‌شدن (با رویکرد نوین صلح و توسعه اقتصادی) ماهنامه آفاق علوم انسانی، شماره ۱۳.
- اجاقی، صبا و آقایی فیروزآبادی، سید محمود. (۱۳۹۹)، طراحی مدل مفهومی اجرای الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت با تأکید بر بیانات رهبر معظم انقلاب اسلامی (مدظله‌العالی). راهبرد.
- اکبریان، مهدی و فتحي، لیلا. (۱۳۹۱)، مشارکت مردم اساس توسعه اجتماعی، پژوهش و سلامت، شماره ۱.
- آمارتیا، سن. (۱۳۸۲)، توسعه به مثابه آزادی، ترجمه وحید محمودی، تهران: دانشکده مدیریت دانشگاه تهران.
- باغدار دلگشا، علی. (۱۳۹۴)، بررسی مطالبات اجتماعی زنان در مطبوعات دوره مشروطه (با تأکید بر روزنامه‌های صوراسرافیل، مساوات و ایران نو)، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده ادبیات و علوم انسانی دکتر شریعتی، دانشگاه فردوسی مشهد.
- بیرانوند، نسرین. (۱۳۹۹)، بررسی و تحلیل راهکارهای مطالبه‌گری مردم از مسئولین از منظر جامعه‌شناسی با رویکرد بهبود زندگی مردم (مطالعه موردی: شهروندان ۱۸ سال شهر خرم‌آباد). پایان‌نامه کارشناسی ارشد، رشته علوم اجتماعی، گرایش جامعه‌شناسی، دانشگاه آیت‌الله‌العظمی بروجردی (ره).
- تنهایی، حسن. (۱۳۹۷)، جایگاه گفتمان مطالبه‌گری در جامعه‌شناسی نظری و جامعه‌شناسی تفسیری، سخنرانی در نشست مشترک گروه جامعه‌شناسی نظری و گروه جامعه‌شناسی تفسیری، انجمن جامعه‌شناسی ایران، www.hatanhaei.ir
- جلالوند، انسیه. (۱۳۹۵)، مطالعه جامعه‌شناختی مطالبات اجتماعی زنان، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، رشته مطالعات زنان، گرایش حقوق زن در اسلام، دانشکده علوم اجتماعی و اقتصادی دانشگاه الزهرا.

- حسینی، فریده. (۱۳۸۴)، بررسی عوامل اجتماعی مؤثر بر مشارکت جوانان در سازمان‌های غیردولتی، *پایان‌نامه کارشناسی ارشد*، دانشگاه الزهراء، دانشکده علوم اجتماعی.
- حسینی، سیده ملیحه و رحمانی خلیلی، احسان. (۱۴۰۱)، مقایسه تطبیقی پیشرفت اجتماعی در ایران و مالزی (۲۰۱۱-۲۰۲۰) با تأکید بر الگوی اسلامی-ایرانی پیشرفت، *یازدهمین کنفرانس الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت*، مرکز الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت.
- درخشان، مرتضی؛ آفرانی، الهه و رنانی محسن. (۱۴۰۰)، توسعه مرور تلفیقی بر جایگاه ایران در شاخص‌های جهانی توسعه، چاپ اول، فرهنگ مردم، نشر مکتوب.
- رهنورد، فرج اله؛ بیاتی چالشتی، طیبه؛ طاهرپور کلانتری، حبیب اله و منوریان، عباس. (۱۳۹۶). پاسخگویی در شبکه خط‌مشی عمومی، *نشریه علمی فرایند مدیریت و توسعه*، دوره ۳۰، شماره ۴.
- رحیمی، حسن. (۱۳۸۹)، نظریه دولت رانتیر و جمهوری اسلامی ایران، *فصلنامه مطالعات انقلاب اسلامی*، شماره ۲۲.
- رضایی روشن، هدی: رحمانی فیروزجاه، علی؛ طهرانچیان، امیر منصور و محسنی، رضاعلی. (۱۳۹۸)، تأثیر پیشرفت اجتماعی و آزادی اقتصادی بر تولید ناخالص داخلی با استفاده از روش داده‌های تابلویی (۲۰۱۸-۲۰۱۴)، *فصلنامه علمی پژوهشی رفاه اجتماعی*، سال نوزدهم، شماره ۷۵.
- ستاری، سجاد. (۱۳۹۴)، *صور بنیادی حیات نفتی، فصلنامه دولت پژوهی*، شماره ۲.
- سعیدی رضوانی. (۱۳۹۶)، درآمدی بر فلسفه تعلیم و تربیت تکلیف گرا: چالش میان تعلیم و تربیت دینی و تعلیم و تربیت سکولار، *مشهد: پژوهشکده مطالعات اسلامی در علوم انسانی*، دانشگاه فردوسی مشهد.
- سیف قلی، محسن. (۱۳۹۸)، مطالعه نگرش شهروندان آبادان نسبت به طرح مطالبات اجتماعی در فضای مجازی، *پایان‌نامه کارشناسی ارشد*، دانشگاه پیام نور، دانشکده علوم انسانی، گروه علوم اجتماعی.
- شکرچی، احمد. (۱۳۹۵)، *مردم‌سالاری و جهانی‌شدن در نسل سوم دولت‌های رانتی نفتی*، تحلیل اجتماعی نظم و نابرابری اجتماعی، *پژوهشنامه علوم انسانی*، شماره ۸.

واکاوی ارتباط مطالبه‌گری اجتماعی با پیشرفت اجتماعی...، رحمانی و همکاران | ۴۵۹

- شفیعی نیا، محمد شفیع و فارسی، محمدرضا. (۱۳۹۷)، نقش امنیت در الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت (با تأکید بر عرصه معنویت)، فصلنامه علمی امنیت ملی، سال دهم، شماره ۳۵.

- طلسمچی یکتا، جواد. (۱۴۰۱)، مطالبه‌گری اجتماعی چیست و برای احقاق حقوق شهروندی چه باید کرد، پایگاه اطلاع‌رسانی مددکاران اجتماعی ایران. www.salamatnews.com

- علاسوند، فریبا. (۱۳۸۷)، فقه زنان نگاهی گذرا به مبانی و تفاوت‌ها، خردنامه همشهری، شماره ۲۶.

- فیروزآبادی، سید احمد؛ حسینی، سید رسول و قاسمی، روح اله. (۱۳۸۹)، مطالعه شاخص‌ها و رتبه توسعه اجتماعی در استان‌های کشور و رابطه آن با سرمایه اجتماعی، فصلنامه رفاه اجتماعی، سال دهم، شماره ۳۷.

- محمودپور، اشکان. (۱۳۹۹)، تأثیر پیشرفت اجتماعی بر نوآوری در کشورهای در حال توسعه، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده اقتصاد و مدیریت، دانشگاه ارومیه.

- می‌دری، احمد و خیرخواهان، جعفر. (۱۳۸۳)، حکمرانی خوب؛ بنیان توسعه، تهران: مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی.

- نقره‌ای، مرتضی. (۱۳۹۸)، مفهوم شناسی مطالبه‌گری مبتنی بر آموزه‌های انقلاب اسلامی و دلالت‌های در برنامه درسی، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی، دانشگاه فردوسی مشهد.

- نیازی، شهریار؛ قیسوندی، آرمان و حمید قیسوندی. (۱۳۹۱)، بررسی میزان شناخت جوانان از حقوق و مطالبات شهروندی، ماهنامه دادرسی، سال شانزدهم، شماره ۳۱.

- هزارجریبی، جعفر و ابوالفضل امانیان. (۱۳۹۰)، آگاهی زنان از حقوق شهروندی و عوامل مؤثر بر آن، معاملات و پژوهش‌های شهری و منطقه‌ای ۱۸ و ۱۹.

- هزارجریبی، جعفر و بلندیان، غلامحسین. (۱۳۸۶)، مطالبات نوین اجتماعی و ظرفیت‌سازی در امنیت داخلی کشورهای در حال توسعه، فصلنامه مطالعات دفاعی استراتژیک، شماره ۲۹.

- هندیانی، عبدالله. (۱۳۸۶)، بررسی تحولات مفهومی امنیت در محیط امنیتی، فصلنامه دانش انتظامی، سال نهم، شماره ۳.

- Asandului, L., Iacobuta, A., & Cautisanu, C. (2016). Modelling Economic Growth Based on Economic Freedom and Social Progress. *European Journal of Sustainable Development*, 5(3), 229-238

- Beblawi, Hazem/ Luciani, Giacomo (1987). *The Rentier State*. London and New York: Croom Helm.
- Beblawi, Hazem (1987). The rentier state in the Arab world, *Arab Studies Quarterly*, Fall 1987, Vol. 9, No. 4 (Fall 1987), pp. 383-398 Published by: Pluto Journals
- Cockburn, C. (1980). The Role of Social Security in Development. *International Social Security Review*, 33: 337-358.
- Department for International Development (2010). *The Politics of Poverty: Elites, Citizens and States*.
- Estes, R. J. (2019). The Social Progress of Nations Revisited. *Social Indicators Research*, 144(2)
- Fontana, Josep (2004). Political representation and social progress: *An interpretative approach, Parliaments. Estates and Representation*, 24:1, 1-11
- Kruks-Wisner, Gabrielle. (2013). Claiming the State: Citizen-State Relations and Service Delivery in Rural India, *A thesis for degree of Doctor of Philosophy*, Political Science.
- Kruks-Wisner, Gabrielle. (2018). Claiming the State: Active Citizenship and Social Welfare in Rural India. University Printing House, *Cambridge cb2 8bs*, United Kingdom
- Oberg, P. Uba, K. (2014). Civil Society Making Political Claims: Outcries, Interest Advocacy, and Deliberative Claims. *Uppsala University, Sweden*
- Tazari, Yusufbagi, M. H. Aghakarim Alamdar, A., Nurollahi, T., & Rostami, A. (2015). Index of Social Progress in 2014. *Ministry of Cooperatives, Labor and Social Welfare*; Department of Social Welfare; Report No. 3, Printed by Sadat.
- von Hauff, M. (2005). *The Relevance of Social Security for Economic*

استناد به این مقاله: رحمانی خلیلی، احسان؛ حسینی، سیده ملیحه و بقایی سربابی، علی. (۱۴۰۳). واکاوی ارتباط مطالبه‌گری اجتماعی با پیشرفت اجتماعی (مطالعه‌ای در میان کشورهای رانتی منتخب در خاورمیانه. فصلنامه برنامه‌ریزی رفاه و توسعه اجتماعی، ۱۵(۶۰)، ۴۲۱-۴۶۰.

Social Development and Welfare Planning Journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.